

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA XRONONIMLARNING QIYOSIY-MADANIY TAHLILI

Ahmadjanova Iroda A'zamjon qizi
Turon xalqaro universiteti magistr talabasi

Annotatsiya. Biz ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi maqollarning ikki tildagi milliy-madaniy va universal xususiyatlari ko'rib chiqilgan. Ushbu maqolada mashhur yozuvchi va olimlarning maqollar ustida olib borgan ishlaridagi xulosalari va maqollarning inson hayotidagi o'rni, ahamiyati keltirib o'tilgan. Turli tillardagi maqollarni qiyoslab o'rganganimizda, ular o'rtasidagi farq va o'xshashliklarni aniqladik. Ingliz va o'zbek tillaridagi xrononimlarning bizning hayotimizdagi vazifasi va ularning o'rinini, nima uchun bizga kerak ekanligini o'gandik.

Kalit so'zlar: grammatika, qiyoslash, o'zbek, ingliz, xalq, og'zaki, madaniyat, mantiqiylik, tarixiylik, izchillik, obyektivlik, milliy-madaniy, kategoriya, xrononimlar, o'zgaruvchan, lug'at.

Абстрактный. В данной статье мы рассмотрели национально-культурные и общечеловеческие характеристики пословиц в английском и узбекском языках. В данной статье упоминаются выводы известных писателей и учёных в их работе над пословицами, а также место и значение пословиц в жизни человека. Когда мы сравнивали пословицы на разных языках, мы обнаружили между ними различия и сходства. Мы узнали, какое значение имеют английские и узбекские хрононимы в нашей жизни, их место и зачем они нам нужны.

Ключевые слова: грамматика, сравнение, узбекский, английский, народный, устный, культура, логика, историчность, системность, предметность, национально-культурная, категория, хрононимы, переменная, словарь.

Abstract. In this article, we have considered the national-cultural and universal characteristics of proverbs in English and Uzbek languages. In this article, the conclusions of famous writers and scientists in their work on proverbs and the place and importance of proverbs in human life are mentioned. When we compared proverbs in different languages, we found differences and similarities between them. We learned the function of English and Uzbek chrononyms in our lives, their place, and why we need them.

Key words: grammar, comparison, Uzbek, English, folk, oral, culture, logic, historicity, consistency, objectivity, national-cultural, category, chrononyms, variable, dictionary.

Kirish. Xalqimiz yaratgan ma'naviy madaniyatning yaxlit bir butunligi bu albatta o'sha xalqning merosi hisoblanadi. Har bir halqning og'zaki yoki o'zma yodgorligini olib qarasaq, unda bani bashar xotirasida elas-elas saqlanib kelayotgan asotir-afsonalar,

uzoq tarix qa'ridagi ibtidoiy tasavvur va tushunchalar, asr-asrlar davomidagi kuzatishlardan xosil bo'lmish hayotiy hikmatlar qaymog'i-insoniy tafakkur tajribasining in'ikosini ko'ramiz mumkin. Ingliz va o'zbek xalq xrononimlari ham ana shunday ming yillar ichida yig'ilib, sayqal topgan ilmiy-badiiy tafakkur hosilasi sifatida yuzaga kelgan, xalq orasida aytilib, puxtalanib, avloddan avlodga eng yaxshi ma'naviy meroslardan biri bo'lib kelmoqda. O'tmishda yaratilib va ishlatilib kelinayotgan eng yaxshi maqollar, xalq donishmandlarining namunasi sifatida, hozir ham juda katta tarbiyaviy ahamiyat kasb etmoqda. Bunday maqollar va hikmatli so'zlar har bir xalqning ma'naviy boyligining qimmatbaho xazinasidir.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2010 yil 7 oktyabrdagi "2010-2020 yillarga mo'ljallangan nomoddiy madaniy meros ob'ektlarini muhofaza qilish, asrash, targ'ib qilish va ulardan foydalanish Davlat dasturini tasdiqlash to'g'risida" 222-son qarori ijrosini ta'minlash, ya'ni o'zbek xalq og'zaki badiiy ijodini janubiy-sharqiy Osiyo va yaqin Sharq xalqlari folklori bilan qiyosiy-tarixiy va qiyosiy-tipologik jihatdan tadqiq etib, xalqimiz badiiy tafakkurining o'ziga xosligi va Sharq xalqlari ma'naviyatining shakllanishiga ko'rsatgan izchil ta'sirini asoslab berish maqsadida tayyorlandi. Qarorda „ 2010—2020-yillarda nomoddiy madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish, asrash, targ'ib qilish va ulardan foydalanish" haqida qaror qabul qilingan.¹

Xrononimlar, biror davrda yaratilgan yoki o'tkazilgan modalar, qadriyatlar yoki fikrlar bo'yicha o'zgaruvchan so'zlar yoki ifodalar. Bu so'zlar va ifodalar, ularni ishlatgan davrning madaniy, ijtimoiy, siyosiy yoki iqtisodiy muhitiga oid bo'lishi mumkin.

Ingliz tili va O'zbek tilida xrononimlarning qiyosiy-madaniy tahlili qilishga kirishish uchun bir nechta muhim omillar mavjud:

1. Tarixiy kontekst: Xrononimlarni tahlil qilishda, ularni yaratilgan davrning tarixiy, ijtimoiy va siyosiy konteksti bilan bog'liqligini ko'rsatish muhimdir. Bu, ularning asosiy ma'nosi va foydalanilish shakli bo'yicha tushunchalar beradi.

2. Madaniy o'zgarishlar: Xrononimlar o'zgaruvchan fikrlar yoki modalar bo'yicha yaratiladi. Bu sababli, ularning foydalanilishi va ma'nosi, o'sha davrning madaniy va ijtimoiy o'zgarishlariga bog'liq bo'ladi.

3. Til va lug'at: Xrononimlarni tahlil qilishda, ularning til va lug'atga o'xshashliklari va farqliliklari muhimdir. Ingliz tilidagi xrononimlar O'zbek tilidagi xrononimlardan farqli bo'lishi mumkin.

¹ O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2010 yil 7 oktyabrdagi "2010-2020 yillarga mo'ljallangan nomoddiy madaniy meros ob'ektlarini muhofaza qilish, asrash, targ'ib qilish va ulardan foydalanish Davlat dasturini tasdiqlash to'g'risida" 222-son qarori.

4. So'zlar va ifodalar: Xrononimlar odatda so'zlar yoki ifodalardan iborat bo'ladi. Ular o'sha davrda foydalanilgan so'zlar va ifodalarning ma'nolarini ifodalaydi.

5. Foydalanish sohalari: Xrononimlar ko'pgina ravishda belgilangan foydalanish sohalari yoki kontekstlar bo'yicha yaratiladi. Bu sababli, ularning foydalanilishi va ma'nosi o'sha sohaga bog'liq bo'ladi.

Maqollarni chuqurroq tahlil etish va ularning turli tillardagi milliy-ma'daniy hamda umumbashariy qadriyatlarini aks etishi orqali o'rganish hozirgi zamon tilshunosligining dolzarb muammolaridan biri bo'lib kelmoqda. Qiyoslab o'rganadigan bo'lsak, dunyodagi barcha tillar o'ziga xos xususiyatlarga ega ekanligini ko'rishimiz mumkin va aynan shu fenomen turli tillarni bir-biridan ajratib turadi. Lekin shu narsa ma'lumki, til o'rganuvchilar o'ziga begona bo'lgan tilni ona tili va shu til o'rtasida ma'lum bir bog'liqlik asosida o'zlashtirishlari mumkin bo'ladi. Bu tillar ma'lum bir kategoriyalar ostida birlashtiriladi. Bu kategoriyalarda grammatik kategoriyalar, leksik-semantik kategoriyalar, funktsional kategoriyalarga kabi lisoniy belgilar kiradi. Demak, umumlashtiruvchi kategoriyalar tillardagi universallikni bildiradi. SHu asnoda, maqollar har bir tilda uchraydigan o'ziga xos til birligi ekan, ularda ham umumiylik mavjud bo'ladi. SHu haqida G. L. Permiakov quyidagicha fikr yuritgan: holatlarni umumiyashtirish xususiyati ya'ni bir xil yoki o'xshash holatlarni birlashtirish turli xalqlar maqollarida uchraydi. Maqollardagi shu bir xillik universallikni ta'minlaydi va ko'p holatlarda alohida mantiqiy ma'noga egadir. Bundan kelib chiqadiki, maqol dunyosi jahon sivilizatsiyasi bilan bog'liq holatdir, uni faqat bir millatga tegishli deyish mutlaqo noto'g'ri emas. Maqollardagi universallik paremiologiyaning asosiy qirrasini bolib, u maqollardagi o'xshash va bir xil holatlarni umumlashtiradi va hatto qarindosh bo'lmagan tillarda, ularning tarixiga, etnosiga qaramay uchratish mumkin.

SHuni aytib o'tish kerakki, ko'plab maqollarning har xil tillardagi shakllarida ham shaklan, ham ma'no jihatdan yoki umumiy bajarayotgan funksiyalaridan o'xshashlik mavjud bo'ladi. O'zbek tilidagi ayrim maqollar ingliz maqollariga funksional jihatdan mosdir. Masalan, First think, then speak maqolini o'zbek tilidagi muqobil varianti Avval o'yla - keyin so'yla maqoliga mos keladi, chunki bu maqol har ikkala tilda aynan bir xil ma'noga ega hamda uning grammatik tizimi ham ancha yaqindir.

SHu bilan birga, ma'lum bir tildan ikkinchi tilga berilgan tarjimalarda maqollarning aynan o'xshashini topish qiyin bo'ladi. SHunda izohlarga yoki ikkinchi bir adekvat variantga murojaat qilish mumkin. O'zbek tilidagi maqollarning ingliz tilida yoki ingliz tilidagi maqollarning o'zbek tilidagi muqobil variantini topish ancha qiyin masala hisoblanadi, bu borada maqollarga o'rni kelganda izoh berib o'tish tarjimaga putur etkazmaydi balki uni to'ldiradi va boyitib beradi.

So'zlovchi nodon bo'lsa, eshitguvchi dano bo'lsin maqolinining aynan nusxasi inglizchala yo'q bo'lgani holda bu maqolni uning yaqinroq ekvivalenti bilan aytish mumkin. Lekin uni If speaker is fool listener should be wise deb tarjima qilinsa uning

o'zbekcha ma'nosi saqlanib qoladi va bu hammaga tushunarli bo'ladi. Xuddi shu so'zlarni Qassob moy qayg'usida, echki - jon qayg'usida maqoliga ham qo'llab uni *The butcher grieves for bacon, and the goat - for its life* qabilida berilsa ma'quldir. Qizi borning nozi bor maqolini ingliz tiliga *Who has a daughter that has a whim* qabilida berilsa Markaziy Osiyo xalqlari, xususan o'zbek urfodatlaridan bexabar ingliz o'quvchisi uni butunlay tushunmasligi aniq.

Xrononimlarning qiyosiy-madaniy tahlili, ularni yaratilgan davrning madaniy, ijtimoiy va siyosiy mohiyatiga oid tushunchalarni rivojlantirishga yordam beradi. Bu tahlil, til va lug'at, madaniy o'zgarishlar, foydalanish sohalar va tarixiy kontekstni o'z ichiga oladi va xrononimlarning ma'nolari va foydalanish shakllarini tushuntirishga imkon beradi.

Xrononimlar, tilning o'ziga xos bo'lgan so'zlaridir va ularning tahlili va ta'limi til va madaniyat sohasida muhimdir. O'limlar, ingliz va o'zbek tillaridagi xrononimlarning qiyosiy-madaniy tahlilini o'rganish orqali til va madaniyat sohasidagi munosabatlarni tushunishda yordam topishadi.

O'zbekistonning mashhur olimlari, masalan, Mirzo Ulug'bek, Abu Rayhon Beruniy, Alisher Navoiy va boshqalar, o'zbek tilining tarixiy, ijtimoiy va madaniy yondashuvlarini tahlil qilganlar. Ularning asarlarida o'zbek tilidagi xrononimlar va ularning ma'nolari, foydalanish shakllari va ularning madaniy-ma'naviy e'tiroflari to'g'risida ko'plab ma'lumotlar mavjud.

Ingliz tilidagi xrononimlarning tahlili ham juda muhimdir. Ingliz olimlari, masalan, William Shakespeare, Charles Dickens, Jane Austen va boshqalar, ingliz tilining rivojlanishi, madaniy o'zgarishlari va xrononimlarning foydalanish shakllari haqida ko'plab tadqiqotlar olib borib kelgan. Ularning asarlarida ingliz tilidagi xrononimlarning ma'nolari va ularning madaniy-ma'naviy e'tiroflari to'g'risida ham ko'plab ma'lumotlar mavjud.

O'zbek va ingliz tillaridagi xrononimlarning qiyosiy-madaniy tahlili, til va madaniyat sohasidagi munosabatlarni tushunishda yordam beradi va olimlar uchun muhim bir qismat hisoblanadi. Bu tahlil orqali olimlar, til va madaniyat sohasidagi tarixiy, ijtimoiy va madaniy yondashuvlarni tushunishda yordam topishadi va ularning asarlarini o'rganish orqali xrononimlarning ma'nolari va foydalanish shakllari to'g'risida ko'proq tushunchalar olishadi.

Ingliz va O'zbek tillarida xrononimlarning qiyosiy-madaniy tahlili, o'zgaruvchan modalar, fikrlar yoki g'alat fikrlar bo'yicha tushunchalar va so'zlar bo'yicha ma'nolarni tushuntirishda juda muhimdir. Bu tahlil, o'zbek va ingliz tillaridagi xrononimlarning o'ziga xosliklarini va farqliliklarini aniqlashga yordam beradi.

Bu tahlil, o'zbek va ingliz tillaridagi xrononimlarning tarixiy, ijtimoiy va madaniy konteksti, ularning foydalanish shakllari va ma'nolari, til va lug'atga o'xshashliklari va farqliliklari, foydalanish sohalariga oid tushunchalar va ularning o'zgaruvchanlik darajasini tushuntirishga imkon beradi.

Xrononimlarning qiyosiy-madaniy tahlili, til o'rganuvchilar uchun til va madaniyatning o'zaro bog'liqlik va munosabatlarni tushuntirishda juda muhimdir. Ular yaratilgan davrning rivojlanishi, madaniy o'zgarishlari, foydalanish sohalari va tarixiy konteksti orqali o'zining ma'nolari va foydalanish shakllarini tushuntirishga yordam beradi.

Shuningdek, xrononimlarning qiyosiy-madaniy tahlili, til va madaniyat sohasidagi so'zlar va ifodalarning o'zgaruvchanligi va rivojlanishi haqida o'rganuvchilarga ko'proq tushunchalar beradi. Bu tahlil, til va madaniyatning o'zaro bog'liqlik va munosabatlarni tushuntirishda yordam beradi va o'zbek va ingliz tillaridagi xrononimlarni tushunishga imkon beradi.

Xulosa. Ingliz va o'zbek tillarida xrononimlarning qiyosiy-madaniy tahlili, til va madaniyat sohasidagi munosabatlarni tushunishda yordam beradi. Bu tahlil orqali tilning tarixiy, ijtimoiy va madaniy yondashuvlarini o'rganish mumkin bo'ladi va xrononimlarning ma'nolari, foydalanish shakllari va ularning madaniy-ma'naviy e'tiroflari to'g'risida ko'plab ma'lumotlar olishingiz mumkin.

Xrononimlar, tilning asosiy qismi bo'lib, ularning tahlili tilning rivojlanishi, madaniy o'zgarishlari va o'zbek va ingliz tillaridagi xrononimlarning foydalanish shakllari haqida ko'plab tadqiqotlar olib borilgan. Bu tahlil orqali olimlar, til va madaniyat sohasidagi tarixiy, ijtimoiy va madaniy yondashuvlarni tushunishda yordam topishadi va ularning asarlarini o'rganish orqali xrononimlarning ma'nolari va foydalanish shakllari to'g'risida ko'proq tushunchalar olishadi.

Bu tahlil sizga o'zbek va ingliz tillaridagi xrononimlarning o'ziga xosliklarini, ularning ma'nolari va foydalanish shakllarini tushunishda yordam beradi. Shuningdek, til va madaniyat sohasidagi munosabatlarni tushunishda ham yordam beradi. Bu esa sizga til va madaniyat sohasidagi rivojlanishlar, tarixiy-falsafiy asoslar va madaniy qadriyatlar haqida ko'proq tushunchalar beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2010 yil 7 oktyabrdagi "2010-2020 yillarga mo'ljallangan nomoddiy madaniy meros ob'ektlarini muhofaza qilish, asrash, targ'ib qilish va ulardan foydalanish Davlat dasturini tasdiqlash to'g'risida" 222-son qarori.
2. Пермяков Г.Л. Основы структурной паремиология. - Москва, 1988
3. Кухарева Е. В. Типологически-универсальное и национально-специфическое в арабских пословицах и поговорках. Ч.2.- М.: РУДН,2003.
4. Алибекова К. Е. Обучение трюкоязычных студентов медицинской лексики и пословицам русского языка с базовыми концептами "здоровье", "гигиена". - Ташкент, 2006.
5. Tumanishvili. The specific and the Universal in the Proverb Genre / Rustaveli Institute of Georgian Literature. Volumel, 2007.

6. Mirzaev T. O'zbek xalq maqollari.- Toshkent: SHarq, 2012.
7. Yuldashevna, M. M. (2019). THE INTERPRETATION OF THE CONCEPT "KNOWLEDGE" IN ENGLISH LITERATURE. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol, 7(10).
8. Maxliyo, M. (2019). REVIEW OF THE SCIENTIFIC TRANSLATION PROBLEM. So'z san'ati xalqaro jurnali, 1(5).
9. Surmanov, S., Tuyevna Akobirova, S., & Alisherovna Rasulmukhamedova, U. (2020). PECULARITIES OF IMPLICITNESS IN ARTISTIC TEXT. Theoretical & Applied Science, 2, 158-161.
10. Dilsuz, Z. (2019). EFFECTIVE TEACHING OF THE ENGLISH LANGUAGE BASED ON THE COMMUNICATIVE-CUMULATIVE METHOD IN THE PROCESS OF EDUCATION USING MODERN TECHNOLOGIES. So'z san'ati xalqaro jurnali, 1(5).
10. Bazarova N. et al. The basis of the word "heart" to become a poetic image //Journal of Advanced Research in Dynamical and Control Systems. - 2019. -T. 11. - №. 7. - S. 982-991